

IN MEMORIAM. MAIE KALDALE MÕELDES

(19. VI 1929 – 8. XI 2013)

Alar Madissoni foto.

Ta vaikib, su Õpetaja. / Üks kiirgus on lakanud. (Doris Kareva)

Mullu hingedeajal lahkunud Maie Kalda oli kindlasti üks mu olulisemaid õpe-

tajaid ning tean, et samamoodi – tänu-meeles – mõtlevad temale paljud.

Esimest korda kohtusin Maiega, kes oli toonase Keele ja Kirjanduse Instituudi kirjandusajaloo sektori juhataja, instituudi teadusdirektori Eeva Ahvena vahendusel sügisel 1984. Toivo Tasa oli läinud tööle ajakirja Keel ja Kirjandus toimetusse, sektor vajab uut laboranti. Aastatetagune kalendermärkmik registreerib, et olen Maiele helistanud oktoobri esimesel nädalal ning meie silmast silma kohtumine leidis aset kolmapäeval, 17. oktoobril Roosikrantsi (siis veel Lauristini) tänava instituudimaja kuuendal korrusel, toas 602. Ma ei mäleta üksikasju, ent Maie keskendunud ja heatahtlik huvi mu seniste tegevuste, sealhulgas kaugõppes kulgevate filoloogiaõpingute vastu lõi meie jutujamamisele kohe sümpaatse ja usaldusliku fooni.

Täpselt kaks kuud hiljem sai samast ruumist, kus olime kohtunud, ka minu töötuba. Jagasime seda Maie enda ja kadunud Aarne Vinkliga; juba üpris ea-

kas Vinkel liikus instituudis mõnevõrra harvemini, pealtnäha endassesulgunu-
na kolistas ta mõnd raamatut või käsi-
kirja otsides seinakappide ustega – nii
et ma teda esitsa isegi pisut pelgasin
(see hirm läks hiljem üle). Maie aga võt-
tis mu talle iseloomulikul kargel moel
oma tiiva alla; võib-olla ka seetõttu, et
olin alguses mõnda aega sektori pesa-
muna staatuses – vanuse poolest järg-
miste kolleegidega oli eavahet 15 aastat.
Mu peamiseks töökohustuseks saigi
tema assisteerimine „Eesti kirjanduse
ajaloo” V köite kahe raamatu toimetamisel
(need ilmusid vastavalt 1987 ja 1992).
Pidin Maie pliiatsikirjas tehtud,
ühtaegu tekstitudlikud ja delikaatsed,
ent vajadusel ka otsustavalt kindlakäe-
lised redigeerimismärkused viima sisse
mahuka käsikirja kokku viide masina-
kirjaeksemplari (meenutagem, et tege-
mist oli veel arvutite-eelse ajastuga!).
Hiljem lisandusid köidetesse fotode
valimine ja neile allkirjade koostamine-
vormistamine, samuti korrektuuri
lugemine ja nimeregistri koostamine
– taustaks Maie sihikindel ja pühendu-
nud töö mammutkäsikirjast raamatu
vormimisel, mis ei kulgenud aga mitte
alati väliste takistusteta.

Olen seda varemgi öelnud, sealhul-
gas Maiele endale, aga kinnitan nüüd
veel kord: kogemus tema käe all võrdus
akadeemilise toimetamistöö ja -kultuuri
alase meistriklassiga. Õigupoolest vist
ainult nõnda ongi võimalik õppida toime-
tamistöö finesse – selli seisuses, meistri
käe all. Olgu näiteks kas või järgmine
põhimõte: kõiki allikaviiteid ja tsitaate
kontrollitakse *de visu*, st oma silmaga.

Maie töö- ja eluhoiakut iseloomustab
hästi üks seik hilisemast: tema algatu-
sel sai 1990. aastate hakatusel Underi
ja Tuglase Kirjanduskeskuses publit-
seeritud Arne Vinkli aastakümnete
tagusest, veel Gustav Suitsule esitatud
seminaritööst väljaarendatud uurimus
Martin Körberi eluteest ja -tööst. Maie
andis sellesse ettevõtmisse oma algmõt-

tele lisaks ka vahetu tehnilise tööpanu-
se, lüües osa Vinkli noorpõlve käsikir-
jast arvutisse – arvutioskuse omandas
ta suhteliselt kõrges eas hämmastava
kerguse ja nobedusega. Oluline oli aga
seejuures hoopis muu: Maie poleks oma
staaži ja staatuse poolest ju õigupoole-
st pruukinud end teksti sisestami-
sega vaevama hakata, ent tema jaoks
ei olnud see – sisulise eesmärgi nimel
– ilmselt üldse mingi printsipiaalne kü-
simus. Ta võiski oma tegemistes olla en-
nastohverdav, seda selle sõna parimas,
klaarimas tähenduses, ilma mingi liigse
sentimendinoodita.

Kui kanda eespool mainitud põhja-
likkuse-põhimõte üle teadustegevusse,
võttes kõneks näiteks isikliku uurimis-
teemaga seotud allikmaterjalide läbi-
töötamise, siis mäletan Maie't nii mõ-
nigi kord postuleerimas: üldistus tuleb
enamasti kätte 60 % materjali pealt.
Mõistagi ei tähendanud eelõeldu min-
gitki pidi pinnapealse töösse suhtumise
õigustamist, pigem ikkagi sõbralik-kol-
legiaalset osundust, muu hulgas vast
iseigi hoiatust võimaliku detailirägasti-
kesse ekslema jäämise eest, mispuhul
üldpilt ja lõppsiht kipuvad silme eest
hajuma. Samuti meenub sedastus, et
teatud aja, nii paari tunni takka, oleks
igal kirjatöö tegijal tulus ja tulemuslik
füüsiliselt tööpaika vahetada, sõna ot-
seses mõttes liikuda punktist A punkti
B. Maie ise tavatseski viljakamaid hom-
mikutunde kasutada Mustamäel kodu-
se töölaua taga, et siis enne keskpäeva
kesklinna, instituuti jõudes keskenduda
kohustustele, mis eeldasid suhtlemist.

Küllap ma – toona ilmselt pigem ala-
teadlikult – õppisin temalt tasahilju ka
kollektiivi ohjamise põhitõdesid. Sek-
torijuhatajana (aastail 1984–1989) lõi
Maie kollegiaalselt sõbraliku ja inimli-
kult toetava, aga samas professionaal-
selt nõudliku tööõhkkonna. Meenuvad
akadeemilise kirjandusloo alapeatükki-
de käsikirjade või kaitsmisele suunata-
vate dissertatsioonide pikad ja sisulised

sektorisesed arutelud, mispuhul Maie suutis vajadusel talitseda ka liigselt uitlema kalduvaid sõnavõtte. Eks ajuti tekkis sektori töö käigus paratamatult ka pingeid (kus ja mis ajal neid ette ei tuleks!), aga Maie oskas selliseid olukordi mahendada – vahel isegi võib-olla natuke karusevõitu huumori või maalähedase väljenduslaadiga.

Väga empaatiline ja toetav oli ta noorte suhtes, keda ajapikku hakkas sektorisse juurde tulema. Maie mentori- võimete tõestuseks on tema käe all küpsenud väitekirjadele lisaks ka vähem avalikku tähelepanu pälvinud, kuid tohutult tänuväärne töö toonaste nn õpilasteaduritega Õpilaste Teadusliku Ühingu raames. 1980. aastatel kirjutas ta sektorijuhatajana noorema kolleegi tööalasesse kalenderplaani (tegemist oli nõukogulik-bürokraatliku formulariga, mida tuli igakuiselt täita ja kuhu sektorijuhataja pidi aasta lõpus vormistama üldhinnangu) lühidalt: „Tulnud ja vastu võetud teadusesse.” Maie puhul oli tema seisukohavõtt kalenderplaanides (kõigi alluvate puhul!) igal juhul midagi hoopis muud kui formaalne sõnavaht, mida toonane aeg soosis ja mida ka tõenäoliselt suurem osa samal ametipostil olijaid nõnda võttis ja väljendaski. Maie seevastu andis alati sisulist tagasisidet. Antud juhul oli see tema lause aga ühe noore inimese jaoks midagi veelgi enam – lubatäht, usalduse märk.

Maie teaduslik pärand hõlmab nii eeskätt 1970. aastatel avaldatud eesti kirjanduskriitilise mõtte arengu kaardistusi kui ka – alates 1990. aastatest – keskendumist kirjanduslugude ajaloole ja problemaatikale. Üheks ta erihuviks võib pidada nn metatekstide toimimist rahvuslikus kirjandusruumis. Aga sellega rööbiti on Maie süvitsi uurinud vanemat eesti kirjanduslugu, makaroonilise teksti fenomeni, animalistikat eesti kunstis ja kirjanduses (eriti sümpatiseerisid talle kassid – ka elus). Teda köitsid mitme üksikautori (Jannseni,

Metsanurga, Krossi, Ristikivi, Kuusbergi, Saluri, Lepiku, Vaarandi) loomemeetod ja -mudel. Kunstiteose tehnika omapärana määratletud *faktuuri* elementidest on ta enim tähelepanu pööranud tüpaažile ja tegevusruumile, nii mõnegi autori puhul tõi ta esile keeleloomet. Tsiteerigem: „ikkagi on keel, eriti väikerahvuse puhul, kirjanduse dominanttunnus. [...] Mitte iga teatud rahvuskeeles kirjutatud teos ei ole veel rahvuslik keele mõttes, vaid ainult need teosed, mis loovad ja uuendavad keelt ja säilitavad keele rikkana.” Sagedamini peatus uuriv pilk prosaistidel, eriti jutu- või vestekirjanikel. Mõne kirjanike loomingu juurde tõmbas Maie otsekui mingi vägi ikka ja jälle tagasi, üks neist on näiteks Johann Voldemar Jannsen.

Maie tempereeritud kirjutamislaadis peitub teadlik hoiak, kirjutamisel pidas ta oluliseks sisulist tihenemist ja sades- tumist, kõrvalise aurumist. Ratsionaalsuse ja tekstilähedusega seltsib täpselt doseeritud isiklik emotsioon, ei puudu isikupära ega teravmeelsus. „Verevaesuseni järjekindel intellektuaalsus pole sugugi ainuke kriitika võimalus,” on ta tõdenud. Samas on Maie alati olnud kriitiline mõõdutundetu sentimentaalsuse või emotsioonitsemise suhtes: „südamete serveerimisel on maitsevääratused eriti ohtlikud.”

Maie lähtus arvustatavas-käsitle- tavas tekstis kui sellises sisalduvatest seadustest. Mäletan teda nii mõnigi kord rõhutavat, et materjal tingib meetodi, mitte vastupidi. Ta ei alahinnanud empiirilist vaatenurka. Murrangulistel aastatel 1987–1988 leidis Keele ja Kirjanduse veergudel aset arutelu „Eesti kirjandusuurimise elu ja olu”; diskussiooni kokkuvõttest vestlusringist meenub üks Maie seisukohavõtt, mida võiks sõnastada kui ootust rahvuskirjandus- likult täiendatud teooria järele. Selles „oleks eesti ainekute pealt liidetud ja lisatud ja integreeritud kaasaegse in-

ternatsionaalse teooria juurde niisuguseid aktsente ja eri teid minekuid, niisuguseid rahvuslikke hälbeid, mis just eesti kirjandusele on läbi aegade olnud eriomased". Selle üle võiks tänagi mõtelda.

Maie isiksuse põhiheli on meeles kargena, otsekui meretuulisena. Ja kui ta viimaseks jäänud suvel oma Muhu maakodus tehtud portreefotolt vastu

vaatab (see pilt seisis põleva künla kõrval peiedel Kirjanike Maja musta laega saalis), peegeldub temast ikkagi kustumatut, leebet ja väarikat kiirgust.

Ta vaatab, su Õpetaja. / Pikk pilvede palveränd. (Doris Kareva)

PIRET KRUUSPERE